

XALQARO TRANSPORT TASHUVLARIDA TRANSPORT VOSITASINI
TANLASH

X.J. Turg'unpo'latova

NamDU.

R.M. Axmedov

Ilmiy rahbar.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18253043>

Annotatsiya. Mazkur maqolada xalqaro transport tashuvlarida transport vositasini tanlashning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Xalqaro transport tizimining ahamiyati, transport turlarining xususiyatlari, transport vositasini tanlash mezonlari hamda tanlov jarayonining metodologik asoslari tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy logistika sharoitida multimodal tashuvlar, raqamlashtirish va ekologik talablarning transport tanloviga ta'siri ko'rib chiqilgan.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты выбора транспортного средства в международных транспортных перевозках.

Проанализирована роль международной транспортной системы, основные характеристики видов транспорта и критерии выбора транспортного средства. Особое внимание уделено методологии выбора, значению мультимодальных перевозок, а также влиянию цифровизации и экологических факторов в современных логистических условиях.

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of selecting transport modes in international transportation. The role of the international transport system, key characteristics of different transport modes, and criteria for transport selection are analyzed. In addition, the methodology of transport selection, the importance of multimodal transportation, and the impact of digitalization and environmental factors in modern logistics conditions are discussed.

Kalit so'zlar: xalqaro transport, logistika, transport vositasi, multimodal tashuv, transport tanlash mezonlari, tashuv samaradorligi.

Kirish

Globalashuv jarayonlarining jadallashuvi xalqaro savdo-iqtisodiy aloqalarning kengayishiga olib kelib, transport tizimining jahon xo'jaligidagi rolini sezilarli darajada oshirmoqda. Davlatlar o'rtasidagi tovar ayirboshlash hajmining ortishi, ishlab chiqarishning xalqaro kooperatsiyasi va bozorlarning integratsiyalashuvi xalqaro transport tashuvlariga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda. Ushbu sharoitda yuklarni o'z vaqtida, xavfsiz va minimal xarajatlar bilan yetkazib berish muhim strategik vazifaga aylanmoqda.

Xalqaro transport tashuvlarida transport vositasini tanlash faqat texnik qaror emas, balki murakkab iqtisodiy, tashkiliy va logistika jarayonlarini o'z ichiga olgan muhim masaladir.

Yukning turi, hajmi, saqlash sharoiti, yetkazib berish masofasi va muddati, transport xarajatlari, bojxona tartiblari hamda ekologik talablar tanlov jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Transport vositasining noto'g'ri tanlanishi mahsulot tannarxining oshishi, yetkazib berish muddatlarining buzilishi va logistika zanjirining samaradorligi pasayishiga olib kelishi mumkin.

Xalqaro transport tashuvlarining mohiyati va ahamiyati

Xalqaro transport tashuvlari bir davlat hududidan boshqa davlat hududiga yuklar va yo'lovchilarni yetkazib berish jarayonini qamrab oluvchi murakkab tizim hisoblanadi. Ushbu tizim xalqaro savdo va iqtisodiy integratsiyaning moddiy asosi bo'lib xizmat qiladi. Xalqaro tashuvlar bir vaqtning o'zida turli davlatlarning transport infratuzilmasi, huquqiy me'yorlari va bojxona tizimlarini o'z ichiga olgani sababli yuqori darajadagi muvofiqlashtirishni talab etadi.

Xalqaro tashuvlar iqtisodiy nuqtayi nazardan ishlab chiqaruvchilarga yangi bozorlar ochib beradi, tranzit salohiyatini oshiradi va logistika infratuzilmasining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalar, elektron hujjatlashtirish va real vaqt monitoringi xalqaro tashuvlarning tezligi va shaffofligini oshirmoqda.

Xalqaro transport turlari va ularning xususiyatlari

Xalqaro tashuvlarda dengiz, temir yo'l, avtomobil, havo, daryo va quvur transporti keng qo'llaniladi. Dengiz transporti yirik hajmdagi va uzoq masofaga mo'ljallangan yuklarni tashishda eng tejamkor vosita hisoblanib, jahon savdosining asosiy qismini ta'minlaydi. Temir yo'l transporti katta hajmdagi yuklarni barqaror va ishonchli tarzda yetkazib berish imkonini beradi.

Avtomobil transporti "eshikdan eshikkacha" yetkazib berish xizmati bilan ajralib turib, qisqa va o'rta masofalarda yuqori moslashuvchanlikka ega. Havo transporti esa eng tezkor bo'lib, yuqori qiymatli va tez buziladigan yuklar uchun qo'llaniladi. Daryo transporti nisbatan past tannarxga ega bo'lsa, quvur transporti neft va gaz kabi mahsulotlarni uzluksiz yetkazib berishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Amaliyotda ko'pincha multimodal tashuvlar qo'llanilib, bir nechta transport turlari yagona logistika zanjirida uyg'unlashtiriladi. Bu usul xarajatlarni kamaytirish va tashuv samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Transport vositasini tanlash mezonlari

Transport vositasini tanlash jarayoni ko'p omilli bo'lib, yukning xususiyatlari, tashish masofasi, yetkazib berish muddati va xavfsizlik darajasi asosiy mezonlar hisoblanadi. Yukning og'irligi, hajmi, qiymati va tezbuziluvchanligi transport tanlovini belgilovchi muhim omillardir.

Masofa va yo'nalish xususiyatlari transport turini aniqlashda muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, tashish qiymati, umumiy logistika xarajatlari, infratuzilma imkoniyatlari, huquqiy va bojxona talablarining mavjudligi ham tanlovga ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy sharoitda ekologik omillar va uglerod chiqindilarini kamaytirish masalalari ham transport vositasini tanlashda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Transport vositasini tanlash jarayonining metodologiyasi

Transport vositasini tanlash tizimli va bosqichma-bosqich yondashuvni talab etadi.

Dastlab tashuvning maqsadi va shartlari aniqlanadi, so'ng yukning texnik va tovar xususiyatlari tahlil qilinadi. Keyingi bosqichda muqobil transport variantlari shakllantirilib, har biri iqtisodiy, vaqt va xavfsizlik mezonlari asosida baholanadi.

Ushbu jarayonda risklarni tahlil qilish, huquqiy va ekologik talablarni hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Yakunda ko'p mezonli taqqoslash asosida eng samarali transport varianti tanlanadi. Bunday metodologik yondashuv logistika jarayonida xatolarni kamaytirish va umumiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xalqaro transport tashuvlarida transport vositasini tanlash logistika strategiyasining muhim elementi hisoblanadi. To'g'ri tanlangan transport vositasi tashuvlarning iqtisodiy samaradorligi, tezligi va ishonchliligini ta'minlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, transport tanlovi faqat xarajat mezonini bilan cheklanmasdan, yuk xususiyatlari, infratuzilma, xavfsizlik va ekologik talablarni kompleks hisobga olgan holda amalga oshirilishi zarur.

Zamonaviy logistika sharoitida raqamlashtirish, multimodal tashuvlar va "yashil logistika" konsepsiyasi transport tanloviga yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Ilmiy asoslangan va puxta rejalashtirilgan transport tanlovi xalqaro tashuvlarning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omil bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xo'jayev, F.E., Po'latxo'jayeva, D.M. va Aytieva, S.A. (2019). Tijorat va servis logistikasi. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. Anikin, V.A. va Tyapuxin, A.R. (2005). Tijorat logistikasi. Moskva: TK Velbi, Prospekt nashriyoti.
3. Mirotin, L.B. va Tashbaev, I.E. (2003). Tadbirkor uchun logistika: qarashlar, rivojlanish va jarayonlar. Moskva: INFRA-M.
4. Dolgov, A.P., Kozlov, V.K. va Uvarov, S.A. (2005). Firma logistika menejmenti: usullar va modellar. Sankt-Peterburg: Biznes-Pressa nashriyoti.
5. Xodiev, B.Yu., Shodmonov, Sh.Sh. va G'afurov, U.V. (2008). Mamlakatni jadal isloh etish va modernizatsiya qilish — milliy taraqqiyotimizning mantiqiy bosqichi. Toshkent: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti.
6. Dadaboev, K.A. (2006). Logistika. Toshkent: Fan nashriyoti.
7. Christopher, M. (2016). Logistics and Supply Chain Management. 5th ed. London: Pearson Education Limited.
8. Rodrigue, J.P., Comtois, C. and Slack, B. (2020). The Geography of Transport Systems. 5th ed. New York: Routledge.
9. UNCTAD (2022). Review of Maritime Transport. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development